

NGA KUPU A HOHUA TAWHAKI.

NGA KAI NEI TE KARENGO ME TE KAMOKAMO.

Na R.T.K.

Ko te muinga o nga tangata matau o Ngati-Porou he tangata korero rekareka katoa. No nga whakatupuranga o runga ake i toku nga tangata matau rawa, he tangata i noho tonu te korero whakakata i nga ngutu. Ko nga tamariki a Rapata Wahawaha: ko Tamati Tautuhi, ko te Hata Pokiha, ko Wi Paku, Ko Henare Mahuika he toa katoa mo te korero whakangahau. Me apiti atu ki o ratou ingoa ko to Renata Tihore, ko to Te Kopa, Ko to Hami Tarapu, me to Hori Mahue. Ki roto o Uawa ko Te Moana Tautau, ko Te Watarawi, ko Te Paea. O mua atu i tenei whakatupuranga, ko Haare Taawha, ko Te Whakatihi, ko Hohua Tawhaki. Kei te 63 o Te Toa Takitini aku korero mo Te Whakatihi. Ko enei o aku korero mo Hohua Tawhaki me ana kai te karengo—ki tona reo ia he parengo—me te kamokamo.

Ko te kainga o Hohua Tawhaki ko Te Kawa Kawa, na te pakeha i huri ke ko Te Araroa. He rangatira ia no tona hapu. Ko te iwi e kai ana i te karengo kei te mohio ki te tino pai, ki te tino reka, o tenei kai—ko tetahi o nga tino kai a te Maori. I puta te kupu a Maui Pomare i te Paremata kia kai karengo te pakeha kia kore ai ratou e pangia e te mate kaki-tautau (?) (goitre), a i ki mai etahi pakeha ki a au he kai te karengo na te Kotimana, ko te ingoa ki a ratou he **dulse**. I a au i te kura ka rongo au ko tetahi tino kai a te Hainamana he kohanga manu. I taku rongonga ai i taua korero tino anuanu au, i puta hoki aku whakaaro ki nga kohanga i hanga nei ki te huruhuru, ki te otaota, ki te marumara kakahu, ki te rau rakau. No muri mai ka rongo au ko nga kohanga i minaiia nei e te Hainamana i hanga ki tetahi tarutaru o te moana, nareira i kainga ai e te Hainamana na taua tarutaru. Katahi au ka mea, e, i hanga te kohanga nei ki te karengo, me he mea hoki i rite ki a tatou nei kohanga ka rawa ra te tangata.

He maha nga ahua karengo: ko nga tino karengo he Tupata he Makawe—ko te karengo tino reka ia ko te Makawe ko tenei hoki te mea tino matamua. Ko te wahi tipunga o te karengo ko te Ihi Keepa, ko tona papa kohatu e tipu ai ko Mataikaro. Ko Te Kawa Kawa, ko te kainga o Hohua Tawhaki e tata ana ki Ihi Keepa, na konei chara te karengo i te kai hou ki a ia engari ki nga wahi kore karengo he tino kai, e penapenatia ana ma nga rangatira ma nga manuhiri.

Na tetahi take nui ka tae a Hohua ki roto o Heretaunga, ka whakamanuhiritia o Te Hapuku. He kainga rongo-nui a Heretaunga mo te kai nei mo te tuna na reira hoki mahara tonu a Hohua e kore e hapa he tuna he kai mana ara hoki te moana o te tuna a Poukawa kei mua tonu i ona kanohi. Pena koa no te whakata katoranga i te kai mana, aue, he karengo ra ia te kinaki, ko te kai tonu o tona kainga. Ka ki na a Hohua, "Aue ko te kai nei ano tenei e whai nei i a au." Pera kua hakiri mai i a Te Hapuku te haramu a Hohua, ko tana kianga mai, "He